

FUNDACIÓ GALA-SALVADOR DALÍ

DALÍ
***EL CRIST DE
PORTLLIGAT***

DOSSIER DE PREMSA

***EL CRIST DE DALÍ
ES VEURÀ EN UNA
MOSTRA ÚNICA AL
TEATRE-MUSEU
DES D'AVUI I FINS
AL 30 D'ABRIL
DE 2024***

*El Dalí més místic recorre a la bellesa
i a la força plàstica de la crucifixió per
comprendre el seu moment vital*

7	INTRODUCCIÓ
8	CONTINGUTS DE L'EXPOSICIÓ <i>DALÍ. EL CRIST DE PORTLLIGAT</i>
10	CONTEXT HISTÒRIC I CREATIU. <i>EL CRIST COM AVANTSALA DE L'ÈPOCA MÍSTICA NUCLEAR</i>
11	VIATGE A GLASGOW
12	DALÍ S'EXPLICA
13	REFERENTS I MODELS
14	MÈTODE I TÈCNIQUES DE TREBALL
16	EL PAISATGE: LA BADIA DE PORTLLIGAT
17	CICLE DE CONFERÈNCIES
18	PUBLICACIÓ <i>PER QUÈ, DALÍ?</i> A CÀRREC DE L'EDITORIAL PLANETA
19	MUNTATGE
19	SALA DE PREMSA

«La meva preocupació principal era la de pintar un Crist bell com el Déu que és».

—SALVADOR DALÍ

Figueres, 25 d'octubre de 2023

Avui a les onze del matí s'ha presentat als mitjans de comunicació l'exposició **DALÍ. EL CRIST DE PORTLLIGAT** centrada en una de les pintures més emblemàtiques de Salvador Dalí: *El Crist*. És un oli sobre tela de 1951 provinent de la Kelvingrove Art Gallery and Museum de Glasgow, Escòcia, que no s'havia vist al país des de l'any 1952, quan va ser exposada a Madrid i Barcelona. L'acte ha anat a càrrec del president de la Fundació Dalí, Jordi Mercader, i de la directora dels Museus Dalí i comissària de la mostra, Montse Aguer.

També han assistit a la presentació el director general de la Fundació Dalí, Fèlix Roca, Joaquín Álvarez de Toledo, en representació de l'editorial Planeta, institució responsable del llibre *Per què, Dalí?*, una publicació especial que té l'origen en aquesta exposició, així com l'escriptor Javier Sierra, coautor.

CONTINGUTS DE L'EXPOSICIÓ DALÍ. EL CRIST DE PORTLLIGAT

L'objectiu d'aquesta exposició és mostrar una de les obres més icòniques de Dalí que no es veien al país des de fa setanta anys. El projecte expositiu aprofundeix en el procés de creació de l'artista, i destaca la importància del paisatge així com el lloc de creació, el taller de Portlligat, amb noves contribucions que provenen de la recerca duta a terme tant en fons pròpies com externes en els arxius del Glasgow Museum Resource Centre i la Scottish National Gallery of Modern Art.

A més de la pintura protagonista, *El Crist*, s'exposa una altra obra cabdal per l'artista i estretament vinculada a l'anterior: *La cistella de pa* (1945), que deixa el seu lloc d'honor a la Sala del Tresor per complementar la significació d'*El Crist* tot preludejant la instal·lació expositiva. Ambdues comparteixen el mestratge tècnic, la composició formal, un realisme fotogràfic, el clarobscur que dona relleu a la crucifixió i una llum que aporta dramatisme a la figura i n'intensifica la percepció mística.

«Per al Crist de Sant Joan de la Creu, he fet servir la mateixa tècnica i la mateixa textura artística que per a *La cistella de pa*, la qual, fins i tot a la seva època, representava per a mi l'eucaristia de manera més o menys inconscient».

—SALVADOR DALÍ

Carta de Salvador Dalí amb instruccions sobre el muntatge a la I Bienal Hispanoamericana de Arte, 1952. L'artista acompanya *El Crist de La cistella de pa* (1945), *L'espiga Sant Jordi, el que mata dracs* (*L'espiga de blat*, 1947) i *La Madona de Portlligat* (c. 1950)

Salvador Dalí. *La cistella de pa*, 1945. Oli sobre tauler de fusta contraplacat 33 x 38 cm © Salvador Dalí, Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres/VEGAP, 2023

Forma part de l'exposició material inèdit que permet conèixer el context de creació d'*El Crist*: cinc fotografies, sis peces de material preparatori i un quadern amb estudis i esbossos executats entre els anys 1948 i 1958. Aquesta llibreta es mostra en format original i amb el suport d'un monitor. Destaquen també dos audiovisuals d'uns 6 minuts de durada que posen el focus en la rellevància del context, procés de creació i del paisatge.

La peça principal, *El Crist*, es mostra amb un destacat component escenogràfic per tal de fomentar la seva contemplació. Pren rellevància el cortinatge de vellut vermell fosc perquè és aquesta la proposta expositiva que Dalí projecta per a la I Biennial Hispanoamericana d'Art l'any 1952.

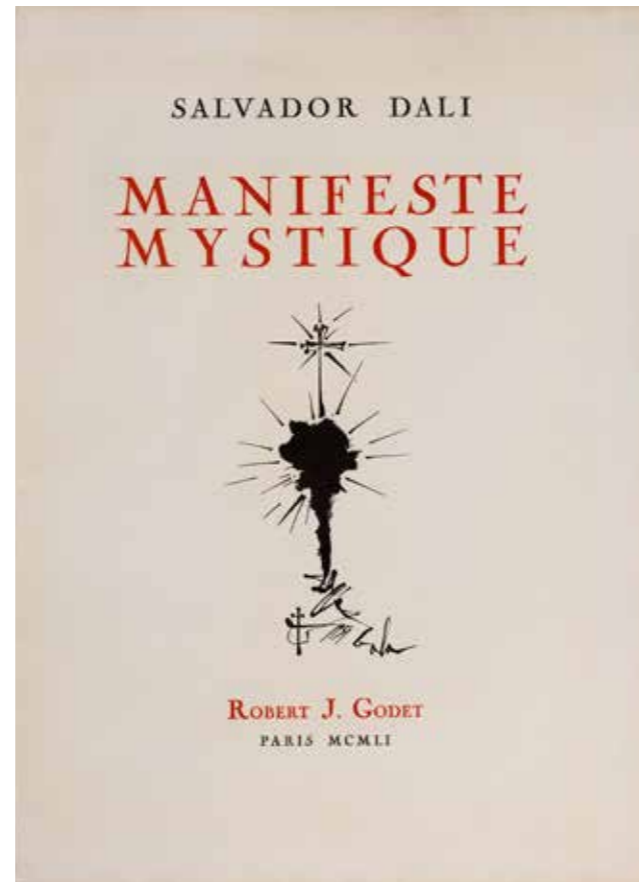
CONTEXT HISTÒRIC I CREATIU. EL CRIST COM AVANTSALA DE L'ÈPOCA MÍSTICA NUCLEAR

Salvador Dalí pinta *El Crist* el 1951 en el seu taller de Portlligat com a conclusió d'un moment de transformació i també de culminació del seu desig de convertir-se en clàssic i en el «salvador» de la pintura moderna. La incorporació de representacions i episodis religiosos en el seu corpus artístic és, juntament amb la recuperació dels postulats de la mecànica quàntica, resultat de l'evolució del seu pensament. *El Crist* és la pintura que enllaça ambdues etapes, la que serveix de transició i ens encamina cap al període místic nuclear. Les teories de Freud, unides als descobriments transcendents en les ciències físiques, figuren en les bases del Surrealisme. A partir de la Segona Guerra Mundial, però, l'actitud dels surrealistes envers els avenços tecnològics canvia de manera radical. A diferència de Breton, Dalí lloa les virtuts de la física nuclear perquè li obre portes a la comprensió de la realitat.

És en aquest context històric que Dalí i Gala es traslladen als Estats Units, on viuen durant vuit anys, fins que tornen a Portlligat l'estiu de 1948. Són moments d'incertesa i canvi en què els esdeveniments històrics de mitjan segle xx sacsegen les mentalitats europees. De la seva banda, Dalí es troba en plena reformulació del seu pensament: el seus interessos viren cap a Heisenberg, la física nuclear i la mecànica quàntica. Fruit de la recerca i estudi, l'estructura dels àtoms, la desintegració i la discontinuïtat de la matèria formen part del seu nou lèxic. Al mateix temps, incorpora de manera progressiva icones religioses com la Mare de Déu, el Nen Jesús i la crucifixió.

Aquest interès renovat del pintor per l'espiritualitat i la mística no l'hem de llegir com un moviment de reacció contra l'etapa anterior. Coneix en profunditat els poetes místics espanyols (Teresa de Jesús i Joan de la Creu) i els grans mestres del Renaixement italià, referents que combina amb l'interès pels descobriments científics. Comença l'etapa que l'artista anomena «mística nuclear», com es desprèn de les conferències «Per què vaig ser sacríleg, per què soc místic» (1950) i «Picasso i jo» (1951), o en el *Manifest místic* (1951). En aquesta darrera publicació, Dalí escriu que la física nuclear defineix l'èxtasi místic, que és «“superalegre”, explosiu, desintegrat, supersònic, ondulatori i corpuscular, ultragelatinós, perquè és l'eclosió estètica del màxim de felicitat paradisiàca que l'ésser humà pugui tenir a la Terra».

Dalí declara que el seu nou regne és l'ànima i que veu en la religió i l'amor de Déu l'única esperança per a la humanitat. Dalí abordarà un dels temes clau del cristianisme: la crucifixió de qui ha de salvar la humanitat. Afirmar: «pinto en una explosió constant. En un bombardeig nuclear, des d'un punt de vista científic és possible acostar-se al veritable misteri de la vida».

Portada del *Manifeste mystique*, 1951

VIATGE A GLASGOW

L'explicació de per què *El Crist* té el seu destí a Glasgow té un protagonista indiscutible: Tom Honeyman (1891-1971) director de la Kelvingrove Art Gallery and Museum i artífex de l'adquisició. Honeyman té una dilatada experiència en el món de l'art, coneix abastament i valora l'obra de Dalí. El desembre de 1951, visita l'exposició del Crist dalinià a la galeria Lefevre de Londres i queda impressionat per la pintura: «Encara desconcertat, vaig tornar al quadre i a la multitud. La meva principal dificultat era com casar el tema del quadre amb la filosofia de l'art i les declaracions públiques de Dalí tal com jo les recordava. [...] La pintura semblava d'un altre temps: una obra d'un romanticisme desvergonyat en una època de classicisme eclèctic». L'adquisició de l'obra no està exempta de controvèrsia. Després de diverses negociacions amb Salvador Dalí, l'obra i els seus drets són comprats per la ciutat de Glasgow per una suma elevada per l'època, 8.200 lliures esterlines, fet que genera una forta polèmica entre la ciutadania escocesa, que reclama que s'inverteixi en espais expositius per a artistes locals. Tot i així, *El Crist* de Salvador Dalí es converteix en un «esdeveniment artístic» a la ciutat. Segons fa saber el mateix Honeyman a Dalí, Glasgow «va viure un estiu gloriós amb el teu quadre».

El 1961, un visitant del museu atempta contra la pintura apedregant la tela, fet que obliga a retirar-la i restaurar-la. L'any 1993 *El Crist* es trasllada temporalment al St. Mungo Museum of Religious Life and Art de la mateixa ciutat fins que, l'any 2006, amb la reobertura per reformes de la Kelvingrove Art Gallery and Museum, torna al seu emplaçament habitual. Des de 1965, l'obra només es presta en ocasions comptades.

DALÍ S'EXPLICA

The Scottish Art Review, en el primer número de 1952, dedicat precisament a *El Crist*, inclou una carta de l'artista sobre la pintura acabada d'adquirir. Atesa l'expectació que suscita la compra, l'editor considera oportú publicar un escrit de Dalí: «La posició del Crist —angle de visió i inclinació del cap— ha provocat una de les primeres objeccions a aquesta pintura. Des del punt de vista religiós, aquesta objecció és insostenible, ja que el meu quadre ha estat inspirat pel dibuix en què el mateix sant Joan de la Creu va representar la crucifixió. Segons la meua opinió, aquest dibuix —l'únic que el sant va fer mai— havia de ser fet a conseqüència d'un èxtasi». I segueix, «la primera vegada que vaig veure el dibuix em va impressionar tant que, més tard, a Califòrnia, vaig veure en somnis el Crist en la mateixa posició però en el paisatge de Portlligat, i vaig sentir unes veus que em deien: «Dalí, has de pintar aquest Crist». El vaig començar a pintar l'endemà mateix. Just en el moment precís que vaig començar la composició, tenia la intenció d'incloure-hi tots els atributs de la crucifixió —claus, corona d'espines, etc.— i de transformar la sang en clavells vermells clavats a les mans i els peus, amb tres flors de llessamí brollant de la ferida del costat. Aquestes flors haurien estat executades a la manera ascètica de Zurbarán. Però just abans d'acabar el quadre, un segon somni va canviar tot això. [...] Vaig tornar a veure el meu quadre sense els atributs anecdòtics: res més que la bellesa metafísica del Crist-Déu».

Dalí ho rebla amb aquestes paraules: «La meua ambició estètica, en aquest quadre, era completament oposada a la de totes les representacions de Crist pintades per la majoria dels pintors moderns, que l'han interpretat en el sentit expressionista i contorsionista, provocant així l'emoció per la lletjor. [...]. La construcció geomètrica de la tela, en particular el triangle en el qual està inscrit el Crist, ha estat obtinguda a partir de les lleis de la *Divina Proporcione*, de Luca Pacioli».

REFERENTS I MODELS

Per la tècnica i l'estil, els referents del Crist són els pintors espanyols Alonso Cano, Francisco de Goya, Francisco de Zurbarán i, sobretot, Diego Velázquez. Aquest darrer, màxim exponent de la pintura espanyola barroca, és una constant en l'obra de l'artista surrealista. Salvador Dalí, seguint l'exemple de Velázquez, es proposa fer una obra totalment diferent de la dels seus contemporanis i presenta un Crist dignificat, serè, sense rostres ni ferides visibles: «Precisament perquè he passat pel cubisme i pel surrealisme, el meu Crist no s'assembla als altres, sense deixar de ser clàssic. Crec que és el mateix temps el menys expressionista de tots els que han estat pintats actualment. És un Crist bell, com el Déu que és».

Per materialitzar aquesta idea, busca un model que representi la culminació de la bellesa apol·línica. Gràcies a la relació d'amistat i professional amb el productor de cinema nord-americà Jack Warner, coneix qui serà el model per al Crist, el gimnasta i especialista de pel·lícules d'acció californià Russ Saunders. Com a doble d'acció, Saunders havia participat en films com *Els tres mosqueters* (1948) o *Cantant sota la pluja* (1952).

A més dels esbossos fets en viu, l'artista també se serveix de fotografies per traslladar el cos del model a la tela. És gràcies als negatius inèdits, amb el segell de Weiman & Lester, que es conserven a l'arxiu de la Fundació Dalí, que s'ha pogut descobrir, que a més de Saunders, també va comptar amb la participació d'un altre model, que encara no ha estat identificat.

Weiman & Lester Photo Services. Sessió fotogràfica amb Russ Saunders i amb el segon model

MÈTODE I TÈCNIQUES DE TREBALL

El procés de treball que emprà Dalí és complex. És infatigable i meticulós; utilitza una gran riquesa de recursos tècnics per a la consecució de la pintura definitiva. En primer lloc, du a terme nombrosos esbossos i dibuixos sobre diferents papers i llibretes. En una segona fase, cerca els models més adients, els fotografia i dibuixa. Finalment, trasllada aquest material a la pintura. Es tracta d'un procés orgànic que segueix els passos de la tradició clàssica, tot i fer servir opcions pròpies derivades de l'ús de nous materials i tècniques de l'època.

Aquesta exposició mostra un quadern de dibuixos inèdit procedent de l'Arxiu Pere Vehí, Cadaqués. Aporta una informació valuosa sobre el procés d'elaboració de diverses obres, entre les quals hi ha no tan sols *El Crist* sinó també *Cristòfol Colom* (1958) o *El sagrament del Sant Sopar* (1955), a més de projectes com el guió gràfic per al film no realitzat *L'ànima* (1948-1952). Això permet datar la llibreta als inicis de l'etapa mística nuclear, entre els anys 1948 i 1958. S'hi observa un artista que assaja diverses formes, disposicions d'elements, perspectives i composicions —algunes de les quals recorden la figura esbossada pel místic sant Joan de la Creu—, fins a trobar la més convincent.

Algunes de les pàgines del quadern inèdit de l'arxiu Pere Vehí

Fotografia en blanc i negre del model Russ Saunders

Làmina plàstica (cel·lofana) amb la imatge de la fotografia calcada directament amb tinta negra

Dalí sol utilitzar com a models objectes i persones molt propers, físicament i afectivament. Així, en algunes de les seves obres reconeixem personatges de Cadaqués, sovint pescadors. En el cas d'*El Crist*, el paisatge es completa amb una escena habitual a la badia: uns pescadors feinejant a la riba. Ara bé, per a aquesta tela, Dalí imagina unes figures d'ascendència molt concreta: «També havia tingut d'entrada la temptació de prendre com a model, per al fons, els pescadors de Portlligat, però en aquest somni, en el lloc dels pescadors de Portlligat, apareixia, en un vaixell, un personatge de pagès francès pintat per Le Nain, del qual només el rostre havia canviat per assemblar-se a un pescador de Portlligat. El pescador, vist d'esquena, tenia, però, una silueta a l'estil de Velázquez».

Full de llibre amb la reproducció del dibuix de Velázquez resseguit amb llapis
 Model per a pescador. Postal de *Paysans devant leur Maison*, Louis Le Nain (c. 1641-1642)
 Calc a tinta negra d'una figura de la pintura de Louis Le Nain, *Paysans devant leur maison*, de 1641
 Detall de la segona figura del pescador de l'obra *El Crist*, 1951. © Salvador Dalí, Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres /VEGAP, 2023

EL PAISATGE: LA BADIA DE PORTLLIGAT

Per a Dalí, el paisatge de Portlligat és el que configura el seu món. Un món que, durant els anys d'exili als Estats Units, pinta de memòria i on, després de vuit anys d'absència, vol retornar. El paisatge de Portlligat i del cap de Creus són un dels elements que han forjat la personalitat i les emocions de l'artista: «Necessito el localisme de Portlligat com Rafael necessitava el d'Urbino, per arribar a allò universal pel camí del que és particular». Aquest racó de la Costa Brava no és tan sols la seva residència durant cinquanta anys al costat de Gala i el seu taller més estable, sinó que també li aporta una manera concreta de viure i d'entendre el món.

CICLE DE CONFERÈNCIES

Coincidint amb l'exposició, la Fundació Dalí ha organitzat un cicle de quatre conferències sota la cúpula del Teatre-Museu Dalí els dijous de novembre. Hi participaran la comissària de la mostra, Montse Aguer que parlarà de la rellevància d'*El Crist*, la sots-directora de Col·leccions i Exposicions Carme Ruiz que relacionarà *El Crist* amb Santa Teresa de Jesús, i tant la cap de Conservació i Restauració Irene Civil com la conservadora-restauradora Laura Feliz mostraran les peculiaritats del procés de treball d'*El Crist*. Finalment, Eva Sanahuja, cap de projectes d'ERCO, empresa que ha col·laborat en la il·luminació de la mostra, glosarà sobre la il·luminació en una exposició.

Salvador Dalí a la platja de Portlligat, 1954
Drets d'imatge de Salvador Dalí reservats

PUBLICACIÓ PER QUÈ, DALÍ? A CÀRREC DE L'EDITORIAL PLANETA

El llibre *PER QUÈ, DALÍ? L'enigma com a provocació a l'art*, publicat en versió catalana i castellana, indaga sobre els motius pels quals Dalí va crear *El Crist*. És una aproximació diferent i innovadora a Dalí i a una de les seves pintures més icòniques i enigmàtiques, amb motiu de la primera exposició dedicada monogràficament a aquesta peça cabdal. Els seus autors són l'escriptor Javier Sierra, el pintor Antonio López, la directora dels Museus Dalí, Montse Aguer, el director dels Museus de Glasgow, Duncan Dornan, i la seva curadora Pippa Stephenson, i les membres de la Fundació Gala-Salvador Dalí Carme Ruiz, Irene Civil, Laura Feliz i la cap de documentació, Rosa M. Maurell.

Mitjançant una ficció en forma de correspondència epistolar amb el pintor, Javier Sierra ens submergeix en l'essència d'aquesta obra i el procés de creació a través d'un interrogant pertorbador: Per què, Dalí? Tot seguit, Antonio López, en diàleg amb Montse Aguer, aprofundeix sobre la figura de Salvador Dalí i ens convida a endinsar-nos en la ment, el cervell i el procés de creació d'un dels artistes més complexos dels darrers temps.

Coberta del llibre *Per què, Dalí?* editat per Planeta i la Fundació Dalí

Javier Sierra és escriptor i premi Planeta de novel·la, és un apassionat dels misteris de l'art. Diverses de les seves obres hi estan íntimament relacionades, com *El sopar secret* (traduïda a més de 40 idiomes), *El maestro del Prado* o *El foc invisible*. De manera críptica, assegura que va descobrir Dalí durant un èxtasi davant del paradís d'*El jardí de les delícies* del Bosch, i que, d'aleshores ençà, no ha deixat de vigilar-lo amb una admiració i sorpresa creixents.

De la seva banda, Antonio López és un dels pintors i escultors més rellevants del panorama artístic internacional. Al llarg de la seva trajectòria ha rebut nombrosos premis: Premi Príncep d'Astúries de les Arts i Premi Velázquez d'Arts Plàstiques. La seva trajectòria, des dels anys seixanta, està farcida de nombroses exposicions col·lectives i individuals dins i fora d'Espanya. Sempre ha considerat Dalí com una de les figures més interessants i influents de l'art figuratiu contemporani.

MUNTATGE

L'exposició **DALÍ. EL CRIST DE PORTLLIGAT**, que es pot veure des d'avui i fins al 30 d'abril de 2024, compta amb el comissariat de Montse Aguer, la coordinació general de Carme Ruiz i de Rosa M. Maurell, la coordinació adjunta de Lucia Moni, i la col·laboració especial dels departaments de Conservació i Restauració i del Centre d'Estudis Dalinians, així com el suport de les àrees de Museus, Transformació Digital i Gestió de Drets. La Fundació Dalí agraeix la inestimable col·laboració dels Museus de Glasgow, que han cedit una de les seves peces més preuades i han contribuït a la publicació de Planeta. El disseny del muntatge és responsabilitat de 3carme33, la gràfica és d'Alex Gifreu i els audiovisuals han estat realitzats per David Pujol, Jordi Muñoz en qualitat de muntador i Òscar Xavier Gómez com a projeccionista. La institució vol agrair, així mateix, el suport d'ERCO i de Fujifilm.

Apartat dedicat als continguts de l'exposició: <https://salvador-dali.org/expoDaliCrist>

SALA DE PREMSA

Imma Parada

Tel. 972 677 516 / 687 416 709

comunicacio@fundaciodalidali.org

<https://www.salvador-dali.org/ca/>

#DalíCrist

FUNDACIÓ GALA
SALVADOR **DALÍ**